

Bastaarden in 1400

Volop natuurlijke kinderen bij geestelijken

Vroeger kwam het nogal eens voor dat bij een ruzie de kemphanen elkaar in de haren vlogen onder de kreet: "Gij, bastaard, ik zal u een pak slaag geven". Dit scheldwoord "bastaard" betekent feitelijk "een kind uit een onwettig huwelijk". Het komt van het Latijnse woord "bastardus", dat zoveel wil zeggen als "verwekt op een pakzadel". Zo iets als "een ongelukje, onderweg op het zadel van een paard". Dergelijke ongelukjes kwamen in de loop der geschiedenis in alle rangen en standen voor. Hierin is adel en burgerij steeds gelijk aan elkaar geweest.

Er zijn wel tijden geweest dat de verwekker van een dergelijk onwettig kind zich doodongelukkig voelde wanneer zijn baby eenmaal op het pakzadel lag. Het liefst wilde hij hem wegmoffelen; uit zijn leven bannen. Meestal kwam er toch een dag waarop het kind er achter kwam dat zijn komst te danken was aan deze hartenkreet: "Hoe zwaar is het een hartstochtelijke liefde te verdrijven, als die zich eenmaal heeft genesteld". Daarna zag de bastaard zich genoodzaakt een plaats in de samenleving te veroveren. Hij voelde zich immers zweven tussen het servet van het lagere volk en het tafellaken van zijn eigen groep. Hij hoorde feitelijk nergens bij omdat hij niet erkend werd.

Dat was in de Middeleeuwen wel even anders. Zowel bij de adellijke heren als bij de gewone man werden de ouders van een bastaard openlijk en onverbloemd genoemd. Man, vrouw en paard zijn bekend. Zo was op een mooie lentedag in 1027 een lief, knap meisje in het Normandische Falaise haar linnen aan het wassen aan de oever van een stroompje. "Zij had een teint die fijner was dan die van een roos", vertelt de kroniekschrijver, en werd daarom "De

mooie Arlette" genoemd. Terwijl zij zo bezig was, reed de plaatselijke hertog Robert haar te paard voorbij en werd zo smoorverliefd op haar dat hij 's avonds een dienaar naar Arlettes vader stuurde. De vader, die leerlooier was, kreeg te horen dat de adellijke heer nog diezelfde avond Arlette op zijn kasteel wilde hebben. Deze boodschap werd aan het meisje doorgegeven. Zij stemde ermee in om naar Robert te gaan maar wel onder één voorwaarde: Zij wilde niet via een achterdeurtje het kasteel binnengeleid worden maar als een adellijke dame te paard door de hoofdingang haar intrede in Roberts burcht doen. Zo gebeurde het, ... en negen maanden later werd Willem geboren. Hij werd aanvankelijk "Willem de Bastaard" genoemd maar na Engeland ingepalmd te hebben kreeg hij de naam "Willem de Veroveraar".

Onwettig

Nu is - helaas - niet bekend, of een dergelijk voorval, zoals tussen Robert en Arlette, zich ook ooit in het Middeleeuws Boxtel heeft afgespeeld maar wel weten wij dat in de loop der eeuwen ook verschillende Boxtelse baronnen diverse bastaarden hebben verwekt bij Boxtelse schonen.(1) Die worden in de oude archieven ook met naam en toenaam genoemd. Alleen noemden de klerken in de oude protocollen zo'n onwettig Boxtels kind niet een "bastaard" maar een "natuurlijk" kind. Zo noteerde een Boxtelse klerk op 17 januari 1400 in een akte: "Johannes van Boxtel, natuurlijke zoon van Willem, heer van Boxtel" (2) Deze Johannes wordt aldaar genoemd samen met "Jacob, natuurlijke zoon van heer Jacob van Boemel". Deze heer Van Boemel was priester en rector te Boxtel. (3) Dus ook

de bastaarden van geestelijken werden in de Middeleeuwen door de Boxtelse klerken "natuurlijke" kinderen genoemd. Want Van Boemel is in die tijd absoluut geen uitzondering onder de priesters. Menig Boxtelse priester had toen onwettige kinderen. Zo staat er in een akte van 18 april 1395 dat Jan van den Berghe een natuurlijke zoon is van "heer Loy van den Aker, priester". (4) Deze Loy kennen wij beter onder de naam "Eligius van den Aker" van het Heilig Bloedwonder in Boxtel. Hij had zoon Jan verwekt bij Geertruyt van Lier. (5)

Onderscheid

Ondanks het feit dat in de Middeleeuwen "natuurlijke" kinderen een algemeen erkende en gerespecteerde plaats binnen de Boxtelse gemeenschap innamen, bestond er toch wel behoefte onder de Boxtelaren duidelijk aan te geven of een persoon een "natuurlijk" dan wel een "wettig" kind van bepaalde ouders was. Ook al werd er in die tijd niet op bastaarden neer gekeken en voelden deze mensen zich ook geen outcast, toch werd er in juridische zin onderscheid tussen de nakomelingen gemaakt. Bij het verdelen van een erfenis van overleden ouders of andere familieleden was het belangrijk te weten of een erfgenaam een "wettig" dan wel een "natuurlijk" kind van de overledene was.

Daarom werd er in vele akten, zeker in testamenten, in de Boxtelse protocollen duidelijk aangegeven of iemand was verwekt uit een wettig of een onwettig huwelijk. Zo stond Miehiel van der Aa erop dat de klerk op 28 augustus 1485 opschreef: "Jutta en Ida, wettige kinderen van Miehiel Ghijsbrecht van der Aa, die hij in een getrouwd bed heeft gewonnen bij Peteren, een wettige dochter van Willem Heymans" (6) en op 12 december in datzelfde jaar moest in opdracht van Aert Mombers in de Boxtelse protocollen worden opgeschreven dat hij drie kinderen had, te weten, Lucas, Johanna en Mechtelt die hij "in een getrouwd

bed heeft gewonnen én verkregen bij Remeys, zijn wettig wijf, die een wettige dochter was van Jan Brants".(7) De Middeleeuwse Boxtelaar gaf zo nadrukkelijk aan wie zijn wettige kinderen waren omdat die recht hadden op een rechtmatig deel van een erfenis terwijl de bastaarden geen rechten konden laten gelden op een deel van de erfenis. Die waren afhankelijk van de welwillendheid van de rechtmatige eigenaren van een erfenis of van de erfgenamen van die erfenis; dat wil zeggen afhankelijk van de goedgeefsheid van de wettig getrouwde man en vrouw en hun kinderen. Uit de bewaard gebleven Boxtelse documenten valt op te maken dat er rond 1400 in Boxtel pas na de dood onderscheid werd gemaakt tussen wettige kinderen en bastaarden.

Hans de Visser

1. Bokhoven A.J.L. van, 'De bastaarden uit de Van Meerhem's, heren van Boxtel', in: De Brabantse Leeuw 15 (1966) 53 - 60.
2. Algemeen protocol, Rechterlijke Archieven Noord-Brabant (= RANB) 's-Hertogenbosch, Rechterlijke Archieven Boxtel (= RAB), toegangsnummer 002.12, inv. nr. 53, folio 48 recto.
3. Algemeen protocol, RANB 's-Hertogenbosch, RAB, toegangsnr 002.12, inv. nr. 53, folio 9 verso.
4. Algemeen protocol, RANB 's-Hertogenbosch, RAB, toegangsnr 002.12, inv. nr. 53, folio 11 recto
5. Dorenbosch, P.Th.A., De Boxtelse St. Petrus, II (z.p. 1986) 124.
6. Algemeen protocol, RANB 's-Hertogenbosch, RAB, toegangsnr 002.12 inv. nr. 56, folio 50 verso.
7. Algemeen protocol, RANB 's-Hertogenbosch, RAB, toegangsnr 002.12, inv. nr. 56, folio 62 recto.

Afbeelding van een geestelijke en een ridder = clericus et miles. De eerste vertegenwoordigt het beschouwende leven (contemplativa vita) en de laatste het bedrijvige leven (vita activa)

Hertog Robert komt terug van de jacht.